

UOT: 631.4; 626.8

ARAN İQTİSADI RAYONUNUN VAHİD TORPAQ FONDUNUN İSTİFADƏÇİLİK VƏZİYYƏTİ

a.e.f.d., dos. **M.F.Qurbanov**, (qurbanov1958@list.ru)

a.e.f.d., dos. **L.N.Şirinov**,

elmi işçi **Ə.F.Əliyeva**

“AzHvəM” EİB

Məqalə redaksiya heyətinin 10.12.2020-ci il tarixli iclasında (protokol № 04) a.e.f.d., dos. E.I. Rıfıllayevin təqdimatı əsasında müzakirə olunaraq, onun Birliyin “Elmi əsərlər toplusu” nun XLII cildinə daxil edilməsi qərara alınmışdır.

Xülasə. Məqələdə respublikanın Aran iqtisadi rayonu üzrə torpaq fondu, torpaqların keyfiyyət qrupu, kənd təsərrüfatı bitkilərinin əkin sahəsi, məhsuldarlığı, torpaqların meliorativ-ekoloji vəziyyətini xarakterizə edən göstəricilər üzrə toplanmış materiallar əsasında bölgənin torpaq fondunun istifadəçilik vəziyyəti təhlil olunur.

Açar sözlər: torpaq fondu, əkin sahəsi, torpaqların münbitliyi, məhsuldarlıq, şorlaşma, drenaj, eroziya, qrunut suları.

Giriş. Ölkəmizin sürətli və davamlı inkişaf strategiyası, regionların sosial-iqtisadi inkişaf problemlərinin uğurlu həyata keçirilməsi, neft-qaz sənayesindən əldə olunan gəlirlərin qeyri-neft sektoruna cəlb edilməsi yerüstü təbii sərvətlərdən, xüsusilə də torpaq və su resurslarının potensial ehtiyatlarından daha səmərəli istifadə etməyi tələb edir.

Bu məqsədlə də ayrı-ayrı regionların, iqtisadi rayonların potensial ehtiyatlarının müəyyənləşdirilərək təhlil edilməsinə ehtiyac vardır.

Aran iqtisadi rayonunun digər torpaq ehtiyatı 2115179 hektardır. Bu torpaqların 95,2 %-i və ya 2013365 hektarı ovalıq, 4,8 %-i və ya 101528 hektarı isə alçaq dağlıq ərazilərdə formalaşmışdır.

Ovalıq torpaqlarının 66,1 %-i (1330834 ha) boz, boz-çəmən, Mil düzünün qərbindəki dağətəyi düzənlikdə isə şabalıdı torpaqlardır. Şoranlı torpaqlar daxil olmaqla çəmən-bataqlıq, bataqlıq, şoran-şorəkətli, təcikli qumlar, daşlı-çınqıllı çay yataqları, çılpaq qayalıqlar və səthə çıxmış süxurlar əhatə etdiyi kənd təsərrüfatına az yararlı və şərti yararsız sahələrin ölçüsü isə ümumi torpaq fondunun 11,6 %-ni (245361 ha) təşkil edir.

Bütövlükdə rayonun ümumi torpaq fondunun 67,1 %-i (1420184 ha) kənd təsərrüfatına yararlı torpaqlardır. Bunun 42,2 %-i (599868 ha) əkin və dincə qoyulmuş torpaqlar, 0,9 %-i (12436 ha) çoxillik əkmələr, 0,2 %-i (3376 ha) biçənək, 51,1 %-i (72528 ha) örüş və otlar, 5,6 %-i (79374 ha) həyətəni torpaqlardır. Kənd təsərrüfatına cəlb olunmuş torpaqların 46,8 %-i (665343 ha) suvarılan torpaqlardır. Kənd təsərrüfatında istifadə olunmayan torpaqlar ümumi torpaq fondunun 31,3 %-ni (661965 ha) təşkil edir. Bunun əsas hissəsi kənd təsərrüfatına az yararlı və ya şərti yararsız torpaqlardan ibarətdir.

Rayonun kənd təsərrüfatına yararlı torpaq ehtiyatları tükəndiyindən gələcəkdə bu

torpaqların əsaslı şəkildə yaxşılaşdırılması yolu ilə əkin dövriyyəsinə cəlb edilməsi gündəmdə duran məsələlərdəndir.

Bölgənin ümumi torpaq fondunun 940370 hektarı dövlət, 559147 hektarı bələdiyyə, 615662 hektarı isə xüsusi mülkiyyətə verilmiş torpaqlardır. Dövlət mülkiyyətində olan torpaqların 523244 hektarı bələdiyyə mülkiyyətində olan torpaqların 288485 hektarı, xüsusi mülkiyyətdə olan torpaqların isə 608455 hektarı kənd təsərrüfatına yararlı torpaqlardır.

İnzibatı rayonlardan İmişli (121998 ha), Ağcabədi (119677 ha), Kürdəmir (117672 ha), Salyan (103087 ha), Saatlı (105319 ha), Biləsuvar (114753 ha), Sabirabad (99627 ha) və Neftçalanın (98911 ha) kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahələri daha çoxdur və əsasən də örüş və otlarlardan ibarətdir. Kənd təsərrüfatı sahələri içərisində istifadəyə görə əkin və dincə qoyulmuş torpaqlar üstünlük təşkil edir və suvarılan torpaqların əsasını təşkil edir.

Ayrı-ayrı rayonlarda örüş və otlaq torpaqları çox az miqdarda suvarılan və hətta bəzi rayonlarda, xüsusilə Hacıqabul, Neftçala, Göyçay, Bərdə, Beyləqan və Ağdaş rayonlarında suvarılmayan otlaq torpaqları da mövcuddur. Həcm etibarı ilə ikinci suvarılan sahələrə həyətəni torpaqlar aiddir. Burada suvarılan torpaqların faiz göstəricisinin çox geniş intervallada, yəni 3,0-66,7 % arasında artıb-azalması müşahidə olunur.

Tədqiqatın müzakirəsi və təhlili. Bölgəyə daxil olan rayonların kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahələrinin ölçüsü müxtəlif olduğu kimi təbii təsərrüfat sahələri altında istifadə edilən torpaq sahələrinin də ölçüsü xeyli fərqlənir.

Aran bölgəsində torpaq ehtiyatlarının çoxəsrlik istismarı nəticəsində onun təbii münbitlik xassələrinin əsaslı şəkildə dəyişməsi, eyni zamanda onun bonitet balının keyfiyyətinin də dəyişməsinə təsir göstərmişdir. Belə ki, hazırda kənd təsərrüfatı sahələri altında istifadə olunan torpaqların yalnız 90113 hektarı, yəni 6,3 %-i yüksək (I qrup) keyfiyyətli torpaqlardan ibarətdir.

Bölgə əhalisi üçün əkin torpaqlarının yalnız 5,1 %-i və ya 4611 hektarı, kəndəni örüş otlarının 4,3 %-i və ya 4298 hektarı, qış otlağı torpaqlarının 1,3 %-i və ya 1203 hektarında I keyfiyyət qrupuna aid torpaqlara aiddir. Hal-hazırda kənd təsərrüfatında istifadə olunan torpaqların 13,7 %-i (193946 ha) II keyfiyyət qrupunda qorunub saxlanılmışdır.

İstifadə xüsusiyyətlərinə görə uzun tarixi yol keçmiş əkin+dinc, çoxillik əkmələrin, kəndətrafi örüş və qış otlaq torpaqlarının III, IV və hətta müəyyən hissəsinin V keyfiyyət qrupunda transfer olunması torpaq örtüyündə güclü tənəzzül prosesinin başladığını və bu ərazidə meliorativ vəziyyətin qeyri qənaətbəxş olduğunu göstərən amillərdən sayılmalıdır (cədvəl 1).

Bölgənin ayrı-ayrı düzlərində kənd təsərrüfatında istifadə edilən torpaqların keyfiyyət qruplarının paylanma dinamikası da müxtəlifdir.

Qarabağ düzündə (Bərdə, Yevlax rayonları) kənd təsərrüfatı dövriyyəsində olan

85325 hektar sahəsinin 42600 hektarı aşağı keyfiyyətli və şərti yararsız torpaqlar qrupuna transfer olunmuşdur.

Cədvəl 1

Aran iqtisadi rayonu üzrə ümumi kənd təsərrüfatı sahələri torpaqlarının keyfiyyət qrupları üzrə paylanması (ha/%)

Ümumi sahə	Bonitet şkalası	Keyfiyyət qrupu	Kənd təsərrüfatı sahələri							Cəmi
			Əkin+dinc	Çoxillik	Biçənək	Həyat-yanı	Oruq və otlaqlar			
							Kənd-yanı	Qış	Yay	
	100-81	I	4611 5,1	467 0,5	160 0,2	79374 88,1	4298 4,8	1203 1,3	-	90113 6,3
	80-61	II	122352 63,1	5146 2,6	825 0,4	-	32796 16,9	32786 17,0	41 0,02	193946 13,7
	60-41	III	413449 58,1	6522 0,9	1321 0,2	-	154954 21,8	134187 18,9	200 0,03	710633 50,1
	40-21	IV	59405 15,8	301 0,1	342 0,1	-	165829 44,1	149890 39,9	-	375763 26,5
	20-1	V	510 0,1	-	-	-	21844 44,6	27104 55,3	-	48999 3,4
2115179 24,5		I-V	599868 42,2	12436 0,9	3376 0,3	79374 5,6	379717 26,7	345170 24,4	241 0,02	1420184 67,1

Ərazicə 4 dəfə çox olan Muğan-Salyan düzündə (604400 hektar) bu göstərici 189300 hektar təşkil edir. Göründüyü kimi Qarabağ düzünün torpaqlarında tənəzzül prosesi daha intensiv baş verməkdədir. Ümumiyyətlə, bölgənin kənd təsərrüfatında istifadə olunan torpaqlarında düzgün becərmə və uzunmüddətli aqromeliativ tədbirləri tətbiq etməklə keyfiyyətlərini yüksəltmək mümkündür.

Çoxsahəli kənd təsərrüfatı ilə səciyyələnən Aran iqtisadi rayonunda torpaqlar başlıca olaraq pambıqçılıq, taxılçılıq, tərəvəzçilik, bostançılıq və sair bitkilər altında geniş istifadə olunur.

Bölgəyə daxil olan rayonlar üzrə 2013-2019-cu illəri əhatə dövrləri üçün kənd təsərrüfatı bitkilərinin əkin sahələri 2 saylı cədvəldə verilmişdir.

Cədvəl 2

Aran iqtisadi rayonu üzrə kənd təsərrüfatı bitkilərinin əkin sahəsi, ha

Rayonlar	Ümumi sahə	Kənd/t-na yararlı	Suvarılan sahə	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Göyçay	73567	54523	26448	22148	22438	20959	21205	22384	22063	22904
Beyləqan	113113	78071	50497	53560	49329	48097	49019	49532	49874	48777
Ağcabədi	175600	119677	63000	61859	62324	61780	65957	58950	65863	67950
Bərdə	95245	71432	53949	53762	53596	52897	53320	54484	54860	54850
Neftçala	145171	99951	38158	54638	58329	56723	59254	72169	67768	55116
Biləsuvar	135789	114753	47523	44994	44265	41716	42960	43637	51232	51246
Salyan	161024	103087	45139	43006	44206	44223	46282	47764	46903	47328
Yevlax	146535	85325	39849	35494	34838	33674	30545	30731	31164	32137
Mingəçevir	13953	3066	-	210	230	225	162	207	190	221
Ağdaş	102305	63557	36403	38184	28298	28320	24098	27160	27209	27851
Ucar	83398	43043	24935	27287	27291	28500	27976	28446	29955	29088
Zərdab	85560	56492	46325	33741	35851	36104	37128	42668	42779	43251
Kürdəmir	163151	117672	71840	63014	62189	62736	63329	65441	67551	67895
İmişli	189026	121998	54246	40708	42346	42061	42387	53178	50030	45514

Saatlı	118047	105319	55693	49698	49250	48939	51682	56122	55710	55416
Sabirabad	146935	99627	67241	56975	57187	57191	59592	62269	67126	67203
Hacıqabul	164145	81992	20893	17945	18610	19996	20931	21527	49468	37552
Şirvan ş.	2665	899	-	63	66	77	79	76	76	76
Cəmi:	2115179	1420184	742193	697283	690643	684218	695906	742685	779841	754375

Cədvəldən göründüyü kimi, bölgəyə daxil olan rayonların əksəriyyətində əkin sahələrinin artması, bəzi rayonlarda əkin sahələrinin dinamikasında stabillik müşahidə edilərsə də, bir neçə rayonda əkin sahələrinin azalması baş vermişdir.

Ən çox artım Hacıqabul (17945 ha-dan 37552 ha-ya kimi), Sabirabad (56975 ha-dan 67203 ha-ya), İmişli (40705 ha-dan 45514 ha-ya), Saatlı (49698 ha-dan 55416 ha-ya), Zərdab (33741 ha-dan 43251 ha-ya), Biləsuvar (44994 ha-dan 51246 ha-ya) rayonlarında olmuşdur.

Kürdəmir, Ucar, Salyan, Bərdə və Ağcabədi rayonlarında əkin sahələrinin artımı 1000-4500 ha intervalında baş vermişdir.

Göyçay rayonunda əkin sahəsi demək olar ki, sabit qalmış (22904 ha). Beyləqan rayonunda isə əkin sahəsinin 53560 ha-dan 48777 ha-ya, Yevlax rayonunda 35494 ha-dan 32137 ha-ya, Ağdaş rayonunda 38184 ha-dan 27851 ha-ya kimi azalması müşahidə edilmişdir.

Əkin sahələrinin artım dinamikası olan (İmişli, Kürdəmir, Zərdab) rayonlarında, eyni zamanda azalmanın müşahidə edildiyi Beyləqan, Yevlax, Ağdaş, Göyçay rayonlarında faktiki əkin sahələri həmin rayonların suvarılan sahələrdən belə kifayət qədər azdır.

Qeyd edilənlər belə bir nəticə çıxarmağa imkan verir ki, ilk növbədə tədqiq olunan bölgənin torpaqlarından daha səmərəli istifadə edilməsi üçün faktiki əkin sahələrinin suvarılan sahələrə çatdırılması təmin olunmalıdır.

Əkin sahələrindən istifadənin səmərəliliyini müəyyən edən əsas göstəricilərin biri həmin sahədə əkilən kənd təsərrüfatı bitkilərinin məhsuldarlığıdır.

Aran iqtisadi rayonunun təbii-coğrafi şəraiti üçün pambıq bitkisi ən çox strateji əhəmiyyət daşıyan bitkilərdən biridir.

Bu baxımdan qeyd olunan bölgədə pambıqçılığın inkişaf etdirilməsi ilə əlaqədar bir sıra Dövlət proqramları qəbul edilmiş və həmin proqramda qarşıya qoyulan məsələlər icra olunmaqdadır.

Bölgəyə daxil olan bir sıra rayonların (Salyan, Sabirabad, Saatlı, Neftçala, Biləsuvar, Zərdab, Ağcabədi) az məhsuldar qış otlaq sahələri və digər təyinatlı torpaqlar əkin dövrünə cəlb edilmişdir. Bu sahələr əsasən pambıqçılıq və taxılçılığın inkişafı üçün nəzərdə tutulmuşdur.

2013-2019-cu illəri əhatə edən dövrlər üçün Aran iqtisadi bölgəsində əkilən pambıq bitkisinin əkin sahəsi və məhsuldarlığı ilə bağlı görülən işləri təhlil edək (cədvəl 3).

Cədvəldən göründüyü kimi həm ümumilikdə Aran iqtisadi rayonu üzrə, eyni zaman-

da iqtisadi rayona daxil olan rayonlarda 2013-2019-cu illəri əhatə edən dövr ərzində pambıq əkilən sahələr dəfələrlə (5-10 dəfə) artmışdır. Belə ki, 2013-cü ildə Aran iqtisadi rayonunda pambıq əkilən sahə 20997 ha olmuşdursa, 2019-cu ildə bu rəqəm 88674 ha-ya kimi artmışdır.

Cədvəl 3

Aran iqtisadi rayonu üçün pambığın əkin sahəsi və məhsuldarlığı, ha/ sen/ha							
Rayonlar	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Beyləqan	1439 19,5	1994 19,4	2079 18,3	4035 19,9	8550 18,4	9560 27,9	9706 30,3
Ağcabədi	1963 20,6	1703 16,9	1428 15,5	3711 24,2	9550 21,5	10000 23,3	10452 30,7
Bərdə	1548 25,5	1055 30,7	1162 28,3	2749 23,2	8518 26,3	9630 26,3	10140 33,7
Neftçala	713 10,6	557 13,8	221 11,5	1541 12,8	11111 8,2	7000 14,4	5087 31,6
Biləsuvar	4973 19,1	4417 13,2	3095 20,6	5702 20,0	11352 21,8	12000 18,9	10258 29,9
Salyan	666 19,8	716 23,6	406 14,4	2286 12,5	7052 13,2	7055 14,7	4788 33,3
Yevlax	610 23,2	839 24,1	958 24,7	1435 26,0	2168 15,8	2500 21,2	2407 26,4
Ağdaş	237 12,1	27 29,8	31 8,1	1154 11,6	3000 12,3	3185 11,8	-
Ucar	211 18,5	148 28,0	8 20,2	510 5,9	2500 9,4	2500 7,2	500 19,3
Zərdab	475 2,8	485 5,8	153 1,0	874 10,8	3232 13,0	3232 15,5	2264 23,2
Kürdəmir	51 5,1	21 6,1	22 4,6	1911 11,6	4027 12,4	5030 13,4	28,09 23,1
İmişli	1535 22,2	3011 18,1	2551 25,0	4756 21,5	15642 9,7	13645 13,6	7492 26,3
Saatlı	4257 20,7	4507 16,6	3768 15,0	8028 15,0	17220 15,0	15815 19,3	13741 30,4
Sabirabad	2303 13,7	1696 15,8	1633 11,3	6113 12,6	15055 12,1	13055 13,2	8630 29,2
Hacıqabul	-	-	-	526 15,2	1204 8,3	1300 9,0	400 14,4
Göyçay	16 2,5	-	-	-	-	-	-
Aran iqtisadi rayonu	20997 19,6	21176 17,7	17515 19,3	45521 17,4	120181 15,0	115507 17,6	88674 29,9
Respublika üzrə	23460 19,3	22918 17,9	18864 18,8	51369 17,3	136413 15,3	132512 17,6	100112 29,5

Beyləqan rayonunda bu rəqəm 1439 ha-dan 9706 ha-ya kimi, Ağcabədi rayonunda 1963 ha-dan 10452 ha-ya kimi, Bərdə rayonunda 1548 ha-dan 10140-ha-ya kimi, Neftçala rayonunda 713 ha-dan 5082 ha-ya kimi, Salyan rayonunda 666 ha-dan 4788 ha-ya kimi, İmişli rayonunda 1535 ha-dan 7492 ha-ya kimi, Saatlıda 4257 ha-dan 13741 ha-ya kimi,

Sabirabadda 2303 ha-dan 8630 ha-ya kimi artmışdır.

Bölgəyə daxil olan demək olar ki, bütün rayonlar hələ keçmiş Sovetlər Birliyi dövründə də pambıqçılıq istiqamətində kifayət qədər ixtisaslaşmış və müsbət ənənələrə malik olmuşlar. Digər tərəfdən bu rayonların torpaq-iqlim şəraiti də yüksək məhsuldarlığın alınması üçün ən əlverişli şəraitə malikdirlər.

Lakin təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, 2013-2018-ci illər ərzində pambığın məhsuldarlığı çox aşağı olmuşdur. Nisbətən yüksək məhsuldarlıq Bərdə (23,2-26,3 sen/ha), Ağcabədi (15,5-24,2 sen/ha), Yevlax (15,8-24,7sen/ha) rayonlarında müşahidə edilmişdir.

2017-ci ildə ümumi bölgə üzrə bu göstərici 15,0 sen/ha, Bərdə (26,3 sen/ha), Ağcabədi (21,5 sen/ha) və Biləsuvar (21,8 sen/ha) rayonları istisna olmaqla, digər rayonlarda isə 8,3-18,0 sen/ha intervalında olmuşdur.

Respublika üzrə də bu göstərici qənaətbəxş olmamışdır. Belə ki, 2013-2018-ci illər ərzində məhsuldarlıq 15,3-19,3 sen/ha intervallarında dəyişmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, 2019-cu ildə bütün rayonlarda pambıq bitkisinin məhsuldarlığının artması müşahidə edilmişdir. Respublika üzrə bu göstərici 29,5 sen/ha olmuş, rayonlarda isə 14,4-33,7 sen/ha intervalında tərəddüd etmişdir.

Cədvəl məlumatlarının təhlili göstərir ki, Aran iqtisadi rayonunda xüsusi ilə pambıq istehsalının artımı əsasən əkin sahələrinin artırılması (ekstensiv inkişaf) yolu ilə həyata keçirilir. Torpaq ehtiyatlarından səmərəli istifadə edilməsi və onun mühafizəsi baxımından tədqiq olunan bölgədə hazırkı durumunu qənaətbəxş hesab etmək olmaz.

Elm və texnologiyanın çox inkişaf etdiyi indiki dövrdə xüsusi ilə pambıq bitkisinin məhsuldarlığının qeyd edilən səviyyələrdə olmasını qəbul etmək olmaz və hazırlanacaq tədbirlər sistemində bu məsələyə də xüsusi diqqət yetirmək lazımdır.

Strateji əhəmiyyətə malik olan və əhalinin ərzaq təhlükəsizliyinin əsasını təşkil edən dənli və dənli paxlalı bitkilər Aran iqtisadi rayonunda respublikada əkilən bu bitkilərin sahəsinin 35-40 %-ni təşkil edir.

Dənli və dənli paxlalı bitkilərin əkin sahəsi 2013-cü ildə 352042 hektar olmuşdursa 2019-cu ildə bu rəqəm artaraq 380756 hektar təşkil etmişdir.

Başqa sözlə əkin sahəsi 47086 hektar artmışdır. Bu bitkilərin əkin sahəsi üzrə artımı əsasən Ağcabədi (3500 ha), Neftçala (8500 ha), Biləsuvar (2300 ha), Ucar (2500 ha), Zərdab (2200 ha), Kürdəmir (9200 ha), İmişli (3000 ha), Sabirabad (2500 ha), Hacıqabul (9200 ha) rayonlarında müşahidə edilmişdir.

Göyçay (400 ha), Beyləqan (4300 ha), Bərdə (1400 ha), Salyan (700 ha), Yevlax (6700 ha), Ağdaş (4100 ha), Saatlı (2000 ha) rayonlarında isə bu bitkilərin əkin sahələrində azalma baş vermişdir.

Aran iqtisadi rayonuna daxil olan rayonlarda buğda və arpa bitkilərinin məhsul-

darlıqlarına aid çoxillik məlumatlar 4 sayı cədvəldə verilmişdir.

Aran iqtisadi rayonu üzrə buğda və arpa bitkilərinin məhsuldarlığı, sen/ha

Cədvəl 4

Rayonlar	Buğda							Arpa						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Göyçay	23,2	18,9	27,0	27,2	28,6	29,2	30,9	22,3	16,9	26,0	26,2	27,8	28,9	30,1
Beyləqan	32,1	32,8	33,4	33,9	34,9	35,0	35,2	26,3	26,3	26,5	26,7	27,0	29,0	29,2
Ağcabədi	33,2	33,5	39,5	37,8	39,0	36,6	37,1	28,1	28,9	31,4	29,7	28,9	32,1	32,7
Bərdə	36,1	36,7	41,5	39,3	39,7	41,8	44,3	29,8	31,4	35,1	32,2	32,7	34,9	38,9
Neftçala	27,7	23,0	33,0	28,2	29,2	30,1	33,2	25,6	18,5	31,0	21,8	22,1	22,4	26,8
Biləsuvar	28,3	25,9	38,3	33,9	27,5	29,3	32,0	25,1	23,9	30,2	30,4	25,5	26,4	30,6
Salyan	32,4	29,7	31,9	33,2	34,5	34,9	40,5	31,4	29,3	32,4	29,3	29,5	29,7	36,2
Yevlax	32,2	32,8	36,1	35,0	37,9	34,5	34,6	24,2	24,6	30,2	26,2	28,0	28,0	28,5
Ağdaş	27,6	23,9	30,8	33,4	19,7	24,9	25,1	24,8	23,2	30,3	29,9	22,5	23,8	24,1
Ucar	22,2	22,1	27,0	26,8	23,5	27,7	29,6	20,7	20,7	22,3	22,9	21,0	25,0	26,7
Zərdab	28,0	28,1	31,7	31,9	31,0	33,2	34,3	26,5	26,6	26,8	28,5	27,4	30,1	30,6
Kürdəmir	22,6	16,7	28,5	27,6	21,5	30,2	34,5	21,0	15,7	27,9	24,8	20,1	30,1	33,3
İmişli	30,3	30,5	38,0	34,0	37,0	37,3	38,7	26,8	27,0	31,0	30,2	31,6	32,3	34,2
Saatlı	41,1	37,1	41,8	43,4	41,7	42,1	42,9	32,1	29,7	31,9	35,2	34,7	34,9	36,2
Sabirabad	35,6	35,6	39,8	40,0	40,3	40,7	41,1	32,9	33,0	34,3	35,4	36,9	37,3	37,2
Hacıqabul	34,8	34,6	38,2	36,4	32,3	33,6	19,3	24,7	24,8	30,1	32,1	29,9	30,2	30,3
Mingəçevir	15,0	10,0	23,2	25,0	29,2	36,7	17,6	8,8	9,0	17,3	18,3	23,8	22,0	15,8
Bolgələr üzrə	31,4	30,0	35,7	34,9	33,7	31,9	34,6	25,7	22,7	30,1	27,1	25,4	27,8	30,9
Respublika üzrə	27,5	24,0	31,3	31,3	30,5	30,1	32,4	24,9	20,9	29,5	26,9	25,6	27,9	29,7

Məlumatların təhlili göstərir ki, buğda bitkisi üzrə ən yüksək məhsuldarlıq Saatlı (37,0-43,4 sen/ha), Sabirabad (35,0-41,1 sen/ha) və Bərdə (36,-44,3 sen/ha) rayonlarında əldə edilmişdir. Beyləqan, Ağcabədi, Salyan, Yevlax, İmişli, Hacıqabul rayonlarında buğda bitkisinin məhsuldarlığı (30,0-40,5 sen/ha) intervalında dəyişir.

Ən az məhsuldarlığa malik olan rayonlar Göyçay, Neftçala, Biləsuvar, Ucar, Zərdab, Kürdəmir olmuşdur. Bu rayonlarda məhsuldarlıq 22,5-30,0 sen/ha intervalında dəyişmişdir.

Analoji nəticələr arpa bitkisinə də müşahidə edilir. Ümumilikdə Aran iqtisadi rayonunda buğdanın məhsuldarlığı 30,0-35,7 sen/ha, arpanın məhsuldarlığı isə 22,7-30,9 sen/ha intervalında olmuşdur.

Nəzərə alsaq ki, normalda buğda bitkisindən 40-50 sen/ha, arpa bitkisindən isə 35,0 sen/ha məhsuldarlıq əldə etmək mümkündür, tədqiq olunan rayonlar üçün buğda və arpa bitkilərinin mövcud məhsuldarlıqlarını qənaətbəxş hesab etmək olmaz.

Dənli və dənli paxlalı, kartof, tərəvəz, bostan və yemlik bitkilərin əkin sahələrinin dinamikası 5 sayılı cədvəldə verilmişdir.

Cədvəldən göründüyü kimi tədqiq olunan dövr ərzində dənli və dənli paxlalı bitkilərdə əkin sahəsinin artımı müşahidə edilərsə də, yemlik bitkilərin (44070 ha) və kartof, tərəvəz, bostan bitkilərinin (13421 ha) əkin sahələrində azalma olmuşdur.

Aparılmış araşdırmalar göstərir ki, bölgənin coğrafi ərazilərində ailə qruplarının say

tərkibi və mülkiyyətinə verilmiş torpaq sahələrinin ölçüsü fərqli olsa da, əsas torpaq istifadəçiləri kiçik ailələrin üstünlüyü ilə müşahidə olunur.

Aran iqtisadi rayonu üzrə dənli və dənli paxlalı, kartof, tərəvəz, bostan və yemlik bitkilərinin əkin sahəsinin dinamikası, ha

Cədvəl 5

Bitkinin adı	İllər						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Dənli və dənli paxlalı bitkilər	352042	339337	318588	341040	337668	399128	380756
Yemlik bitkilər	267528	275942	293394	259065	229088	222372	223450
Kartof, tərəvəz, bostan bitkiləri	51980	49125	50082	44453	40362	38101	38559

Beləliklə, əksər yerlərdə əkinçilik mədəniyyətinin hələ də lazımı səviyyədə olmaması, torpaq mülkiyyətçiləri olan ailə qruplarının demək olar ki, kənd təsərrüfatında ayrı-ayrılıqda fəaliyyət göstərməsi və digər səbəblər torpaq istifadəçiliyində gözlənilən nəticələrin əldə olunmasına imkan vermir. Ailə qruplarının öz aralarında inteqrasiya əlaqələri yaratmaqla təsərrüfatçılığın daha mütərəqqi formalarında torpaqdan davamlı və səmərəli istifadəyə nail olmaq üçün təşkilatlanmaları, başqa sözlə rəsmiləşdiriləcək könüllü ailə kooperasiyalarında birləşmələri şəraitində torpaqdan maksimum mənfəət götürmək mümkündür. Bu istiqamətdə müəyyən addımlar atılsa da, mövcud vəziyyəti qənaətbəxş hesab etmək olmaz və bu məsələ təxirəsalınmaz problem kimi davam etdirilməlidir.

Müşahidələr göstərir ki, xüsusi mülkiyyətə verilmiş torpaqlara olan münasibəti aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

1. Bu torpaqlar özəlləşdirildiyi gündən bu günə kimi heç bir bitki altında istifadə olunmur;
2. Bu torpaqların kənd təsərrüfatı bitkiləri altında istifadəsi planını, heç bir əkinçilik qaydalarına əməl olunmadan həyata keçirilir;
3. Bu torpaqlardan kənd təsərrüfatı bitkiləri altında istifadə olunarkən əkinçilik mədəniyyətinə qismən əməl olunur;
4. Bu torpaqlardan kənd təsərrüfatı bitkiləri altında istifadə olunarkən əkinçilik mədəniyyətinə tam əməl olunur.

Qeyd etmək lazımdır ki, torpaqlara olan birinci və ikinci münasibət forması digər iki formaya nisbətən daha çox üstünlük təşkil edir.

Məlumdur ki, respublikanın torpaq və su ehtiyatları məhduddur. Əhalinin ərzaq təhlükəsizliyinin başlıca təminatı su və torpaq ehtiyatları və onlardan səmərəli istifadə edilməsidir.

Qeyd etdiyimiz kimi qəbul edilmiş beynəlxalq normalara görə əhalini ərzaqla təmin etmək üçün bir nəfər sakinə 0,3-0,5 hektar yararlı əkin sahəsi düşməlidir. Lakin hesablamalara görə hal-hazırda respublikamızda hər bir nəfərə orta hesabla 0,21 ha su-

varılan əkin sahəsi düşür ki, bu da qəbul olunan beynəlxalq normalardan 1,5-2,5 dəfə azdır.

Aran iqtisadi rayonu üzrə hər bir rayon üçün bir nəfərə düşən suvarılan əkin sahəsinin hesabı 6 sayılı cədvəldə verilmişdir.

Cədvəl 6

Aran iqtisadi rayonu üzrə əhalinin bir nəfərinə düşən suvarılan sahə, ha

Rayonlar	Kənd təsərrüfatına yararlı sahə, ha	Suvarılan sahə, ha	Əhalinin sayı, nəfər	1 nəfərə düşən suvarılan sahə, ha
Göyçay	54523	26448	120000	0,22
Beyləqan	78071	50497	98000	0,37
Ağcabədi	119677	63000	135000	0,45
Bərdə	71432	53949	155000	0,35
Neftçala	99951	38158	88000	0,44
Biləsuvar	114753	47523	103000	0,46
Salyan	103087	45139	137000	0,33
Yevlax	85325	39849	127000	0,31
Mingəçevir	3066	-	105000	-
Ağdaş	63557	36403	109000	0,34
Ucar	43043	24935	88000	0,28
Zərdab	56492	46325	58000	0,78
Kürdəmir	117672	71840	116000	0,62
İmişli	121998	54246	129000	0,42
Saatlı	105319	55693	107000	0,52
Sabirabad	99627	67241	175000	0,38
Hacıqabul	81992	20893	75000	0,28
Şirvan	899	-	86000	-
Cəmi:	1420184	742193	2011000	0,37

Cədvəldən görüldüyü kimi bu bölgə üçün ümumi vəziyyəti qənaətbəxş hesab etmək olar. Belə ki, Zərdab rayonunda bu göstərici 0,78 ha, Kürdəmirdə 0,62 ha, Saatlıda 0,52 ha, Biləsuvarda 0,46 ha, Neftçalada 0,44 ha, İmişlidə 0,42 ha, Ağcabədidə 0,45 ha, Bərdə, Beyləqan, Salyan, Yevlax, Ağdaş, Sabirabad rayonlarında əhalinin bir nəfərinə düşən suvarılan əkin sahəsi 0,31-0,38 ha intervalında dəyişir. Göyçay rayonunda bu göstərici 0,22 ha, Hacıqabulda 0,28 ha və Ucarda 0,28 ha olmaqla qeyd edilən normadan aşağıdır. Bölgə üzrə orta göstərici 0,37 hektara bərabərdir. Bu bölgə üçün mövcud vəziyyət ondan ibarətdir ki, əksər rayonlarda faktiki əkin sahələri suvarılan sahələrdən azdır. Ona görə də həmin rayonlarda ilk növbədə faktiki əkin sahələrini mövcud suvarılan sahələrə çatdırmaq və eyni zamanda həmin torpaqlardan yüksək kənd təsərrüfatı məhsulları almaq üçün lazımı tədbirlərin görülməsini təmin etmək lazımdır. Torpaqlardan səmərəli istifadə olunması və mühafizəsi tədbirləri hazırlanarkən bölgənin suvarılan torpaqlarının meliorativ durumunun, kollektor-drenaj şəbəkəsi və suvarma sistemlərinin texniki vəziyyətlərinin qiymətləndirilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Aran iqtisadi rayonunun suvarılan torpaqlarının drenləşmə vəziyyəti, şorlaşma dərəcəsi, qrunut sularının yatım dərinliyi və qrunut sularının mineralaşma dərəcəsinə görə

paylanmasına dair 01 yanvar 2020-ci ilə olan kadastr məlumatları 7 sayılı cədvəldə verilmişdir.

İqtisadi rayonun 520914 hektarı, suvarılan sahələrin (742193 ha) 70 %-i drenləşdirilmişdir. Salyan və Neftçala rayonlarında suvarılan sahələr demək olar ki, drenajla tam təmin olunsun da, qalan rayonların suvarılan sahələrinin drenləşməyə daha çox ehtiyacı vardır.

Cədvəl 7

Aran iqtisadi rayonu üzrə suvarılan torpaqların drenaj təminatı və meliorativ vəziyyəti haqqında məlumatlar, ha (01 yanvar 2020-ci ilə olan məlumat)

S/S	Rayonlar	Ümumi suvarılan sahə	Şorlaşma vəziyyəti												
			Drenləşmiş sahə, ha	Şorlaşmamış	Zəif şorlaşmış	Orta şorlaşmış	Şiddətli şorlaşmış	Çox şiddətli şorlaşmış	Qrunut sularının yatım dərinliyinə görə, m			Qrunut sularının mineralaşma dərəcəsinə görə, (q/l)			
									< 1,0	1,0-3,0	> 3,0	< 1,0	1,0-3,0	3,0-5,0	> 5,0
1	Göyçay	26448	13400	20365	4975	460	281	427	120	22912	3416	8280	9016	3448	5704
2	Beyləqan	50497	39726	39804	6737	1747	555	1654	117	50087	293	5950	42897	853	797
3	Ağcabədi	63000	35809	46283	10589	4043	1590	495	-	55896	7104	63000	-	-	-
4	Bərdə	53949	42430	44777	3771	2060	1730	1611	48	44915	8986	52888	1061	-	-
5	Neftçala	38158	38158	25110	6487	3676	1700	1185	300	33818	4040	38158	-	-	-
6	Salyan	45193	45193	34418	5897	3448	820	610	154	44287	752	6556	27975	5627	5035
7	Sabirabad	67241	62041	51653	12266	2178	1144	-	102	58672	8467	9713	50404	3842	3282
8	Saatlı	55693	47529	51081	3040	1020	552	-	-	51502	4191	3522	42931	6567	2673
9	Hacıqabul	20893	13638	8342	4915	5752	1463	421	108	20239	566	288	9184	5334	6087
10	Biləsuvar	47523	20710	27028	14386	3784	2175	150	1305	31825	14393	-	27893	10400	9230
11	Yevlax	39849	24000	29127	7857	1047	848	970	196	34895	4758	11290	22575	3064	2970
12	Ağdaş	36403	23227	26220	8004	1100	559	520	200	33391	2812	14384	15759	3336	2924
13	Ucar	24935	18758	13809	6978	1907	1369	872	-	23931	954	1328	6508	5341	11758
14	Zərdab	46325	27175	32943	9056	2494	1224	608	1385	39967	4973	9785	20375	9029	7136
15	Kürdəmir	71840	37060	54713	9062	3114	2551	2400	188	58789	12913	3278	32919	18508	17135
16	İmişli	54246	26189	39146	10121	3856	1102	21	-	54091	155	8914	29855	8556	6921
Cəmi:	742193	520914	544759	124141	41686	19663	11944	4223	659217	78773	237334	339352	83905	81652	

İqtisadi rayon üzrə 544759 ha (73,3 %) suvarılan sahə şorlaşmamış sahələrdir, 124141 ha-da (17,1 %) zəif şorlaşmış, 41686 ha-da (5,3 %) orta şorlaşmış, 31607 ha-da isə (4,3 %) şiddətli və çox şiddətli şorlaşmış torpaqlar yayılmışdır. Ümumilikdə bölgənin 197434 hektarında (26,7 %) torpaqlar bu və digər dərəcədə şorlaşmış torpaqlardır. Kürdəmir, İmişli, Zərdab, Biləsuvar, Ağcabədi rayonlarında şorlaşmış torpaqlar daha çox üstünlük təşkil edir.

Bölgənin 4223 hektar suvarılan ərazisində qrunut sularının yatım dərinliyi 1,0-dən az məsafədə yerləşir.

1,0-3,0 m dərinlikdə yerləşən sularının yayıldığı ərazi 659217 ha (88,8 %) təşkil edir. 78773 ha sahədə (10,6 %) qrunut suları 3,0 m-dən dərinədə yerləşir.

Qrunut sularının mineralaşma dərəcəsinə görə sahələrin paylanmasına nəzər saldıqda aydın olur ki, suvarılan sahələrin 237334 hektarında (32,0 %) qrunut suları zəif mineralaşma, yəni şirin sulu (1,0 q/l-dən az), 339352 hektarında (45,7 %) qrunut sularının

minerallaşma dərəcəsi 1,0-3,0 q/l arasında dəyişən ərazilərdə, 83905 hektarı (113 %), 3,0-5,0 q/l minerallaşma dərəcəsi olan ərazilərdə, 81652 hektarı isə (11,0 %) minerallaşma dərəcəsi 5,0 q/l-dən yüksək olan ərazilərdə yayılmışdır.

Qrunt sularının dərinliyinə və minerallaşma dərəcəsinə görə ümumi suvarılan torpaqların 120300 hektarının (16,3 %) qeyri-kafi, 541813 hektarının (73,0 %) kafi və yalnız 80100 min hektarının (10,7 %) isə yaxşı vəziyyətdə olduğu müəyyənləşdirilmişdir.

Araşdırmalar belə nəticə çıxarmağa əsas verir ki, iqtisadi rayonun torpaqlarından daha səmərəli istifadə edilməsi üçün mövcud kollektor-drenaj şəbəkələrində əsaslı işlər aparılmaqla torpaqların meliorativ vəziyyətinin yaxşılaşdırılması tələb olunur.

Həyata keçirilməsi tələb olunan meliorativ tədbirlərin həcmindən asılı olaraq rayonlar üzrə bu işlər mərhələli şəkildə görülməlidir. İlkin olaraq Kürdəmir, Zərdab, Yevlax, İmişli, Bərdə və Biləsuvar rayonlarında, ikinci mərhələdə Ağcabədi, Ucar, Ağdaş, Beyləqan və Göyçay rayonlarında, üçüncü mərhələdə isə Hacıqabul, Saatlı, Sabirabad, Salyan və Neftçala rayonlarında meliorativ tədbirlər həyata keçirilməlidir.

Aran iqtisadi rayonunun kənd təsərrüfatına yararlı torpaqlarının təbii münbitliyinin azalmasına ciddi təsir göstərən amillərdən biri də torpaq ehtiyatlarında baş verən eroziya prosesləridir. Hazırda bölgənin (Mingəçevir və Şirvan şəhərləri istisna olmaqla) ümumi torpaq fondunun 27,6 %-i (579651 ha) müxtəlif dərəcədə eroziya prosesinə məruz qalmış torpaq sahələrindən ibarətdir. Bunun 67,5 %-i (390906 ha) şiddətli, 7,5 %-i (43505 ha) orta, 25,0 %-i (145150 ha) zəif eroziyaya məruz qalmış torpaqlardır.

Muğan-Salyan düzündə yayılmış torpaqlarda (Biləsuvar, Salyan, Neftçala, Saatlı, Sabirabad, Hacıqabul) eroziya prosesi Qarabağ (Bərdə, Yevlax), Mil (Ağcabədi, Beyləqan, İmişli) və Şirvan (Ağdaş, Kürdəmir, Göyçay, Ucar, Zərdab) düzlərində yerləşən bəzi rayonların ərazilərində yayılmış torpaqlara nisbətən daha intensiv gedir. Belə ki, Muğan-Salyan düzündə yayılmış 871111 hektar torpaq sahəsinin 33,0 %-i, yaxud 216261 hektarı müxtəlif dərəcədə eroziyaya uğramışdır. Xüsusi ilə ərazidə rayonlar üzrə eroziyaya məruz qalmış sahələrin 68,5 %-i və ya 26420 ha (Hacıqabul) - 82,4 %-i və ya 21720 ha (Saatlı) şiddətli dərəcədə eroziyaya uğramış torpaqlardan ibarətdir. Biləsuvar rayonunda 17200 ha, Neftçala rayonunda 24760 ha, Sabirabad rayonunda 26975 ha, Salyan rayonunda isə 43891 ha ərazidə şiddətli eroziyaya uğramış torpaqlar yayılmışdır.

Qarabağ düzündə Yevlax rayonunda 38700 ha, Bərdə rayonunda isə 26160 ha, hər iki rayon üzrə cəmi 64950 ha ərazidə şiddətli eroziyaya uğramış torpaqlar təşəkkül tapmışdır.

Ağcabədi rayonunda 22350 ha, Beyləqan rayonunda 24850 ha, İmişli rayonunda 26660 ha ərazidə şiddətli eroziyaya məruz qalmış torpaqlara rast gəlmək olar.

Şirvan düzündə 91310 hektar ərazidə, o cümlədən Ağdaş rayonunda 16495 ha,

Kürdəmir rayonunda 23090 ha, Göyçay rayonunda 17980 ha, Ucar rayonunda 19605 ha, Zərdab rayonunda isə 14140 ha ərazidə şiddətli eroziyaya uğramış torpaqlar vardır.

Muğan düzünə daxil olan rayonlar üzrə 11720 ha, Qarabağ düzü üzrə 11660 ha, Şirvan düzü üzrə 10555 ha, Mil düzü üzrə isə 9570 ha ərazidə orta eroziyaya uğramış torpaqlar yayılmışdır.

Aran iqtisadi rayonu üzrə 145150 ha ərazidə zəif eroziyaya uğramış torpaqlardır.

Eroziyaya uğramış torpaqlar ümumi ərazinin 72,4 %-ni, yaxud 1519200 hektarı əhatə edir.

Nəticə. Toplanmış materialların sistemləşdirilməsi və təhlili aşağıdakı nəticələri çıxarmağa imkan verir.

1. Aran iqtisadi rayonunun torpaq ehtiyatı 2115179 hektardır. Bu torpaqların 95,2 %-i və ya 2013365 hektarı ovalıq, 4,8 %-i və ya 101528 hektarı isə alçaq dağlıq ərazilərdə formalaşmışdır. Bütövlükdə rayonun ümumi torpaq fondunun 67,1 %-i (1420184 ha) kənd təsərrüfatına yararlı torpaqlardır. Bunun 42,2 %-i (599868 ha) əkin və dincə qoyulmuş torpaqlar, 0,9 %-i (12436 ha) çoxillik əkmələr, 0,2 %-i (3376 ha) biçənək, 51,1 %-i (72528 ha) örüş və otlalar, 5,6 %-i (79374 ha) həyətyanı torpaqlardır. Kənd təsərrüfatına cəlb olunmuş torpaqların 46,8 %-i (665343 ha) suvarılan torpaqlardır. Kənd təsərrüfatında istifadə olunmayan torpaqlar ümumi torpaq fondunun 31,3 %-ni (661965 ha) təşkil edir. Bunun əsas hissəsi kənd təsərrüfatına az yararlı və ya şərti yararsız torpaqlardan ibarətdir.

2. Bölgənin ümumi torpaq fondunun 940370 hektarı dövlət, 559147 hektarı bələdiyyə, 615662 hektarı isə xüsusi mülkiyyətə verilmiş torpaqlardır. Dövlət mülkiyyətində olan torpaqların 523244 hektarı bələdiyyə mülkiyyətində olan torpaqların 288485 hektarı, xüsusi mülkiyyətdə olan torpaqların isə 608455 hektarı kənd təsərrüfatına yararlı torpaqlardır.

3. İnzibati rayonlardan İmişli (121998 ha), Ağcabədi (119677 ha), Kürdəmir (117672 ha), Salyan (103087 ha), Saatlı (105319 ha), Biləsuvar (114753 ha), Sabirabad (99627 ha) və Neftçalanın (98911 ha) kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahələri daha çoxdur və əsasən də örüş və otlalardan ibarətdir. Kənd təsərrüfatı sahələri içərisində istifadəyə görə əkin və dincə qoyulmuş torpaqlar üstünlük təşkil edir və suvarılan torpaqların əsasını təşkil edir.

4. Əkin sahələrinin artım dinamikası olan (İmişli, Kürdəmir, Zərdab) rayonlarında, eyni zamanda azalmanın müşahidə edildiyi Beyləqan, Yevlax, Ağdaş, Göyçay rayonlarında faktiki əkin sahələri həmin rayonların suvarılan sahələrdən belə kifayət qədər azdır. Qeyd edilənlər belə bir nəticə çıxarmağa imkan verir ki, ilk növbədə tədqiq olunan bölgənin torpaqlarından daha səmərəli istifadə edilməsi üçün faktiki əkin sahələrinin suvarılan sahələrə çatdırılması təmin olunmalıdır.

5. Aran iqtisadi rayonunda xüsusi ilə pambıq istehsalının artımı əsasən əkin sahələrinin artırılması (ekstensiv inkişaf) yolu ilə həyata keçirilir. Torpaq ehtiyatlarından

səmərəli istifadə edilməsi və onun mühafizəsi baxımından tədqiq olunan bölgədə hazırkı durumunu qənaətbəxş hesab etmək olmaz.

6. Aparılmış araşdırmalar göstərir ki, bölgənin coğrafi ərazilərində ailə qruplarının say tərkibi və mülkiyyətinə verilmiş torpaq sahələrinin ölçüsü fərqli olsa da, əsas torpaq istifadəçiləri kiçik ailələrin üstünlüyü ilə müşahidə olunur. Beləliklə, əksər yerlərdə əkinçilik mədəniyyətinin hələ də lazımı səviyyədə olmaması, torpaq mülkiyyətçiləri olan ailə qruplarının demək olar ki, kənd təsərrüfatında ayrı-ayrılıqda fəaliyyət göstərməsi və digər səbəblər torpaq istifadəçiliyində gözlənilən nəticələrin əldə olunmasına imkan vermir. Ailə qruplarının öz aralarında inteqrasiya əlaqələri yaratmaqla təsərrüfatçılığın daha mütərəqqi formalarında torpaqdan davamlı və səmərəli istifadəyə nail olmaq üçün təşkilatlanmaları, başqa sözlə rəsmiləşdiriləcək könüllü ailə kooperasiyalarında birləşmələri şəraitində torpaqdan maksimum mənfəət götürmək mümkündür. Bu istiqamətdə müəyyən addımlar atılsa da, mövcud vəziyyəti qənaətbəxş hesab etmək olmaz və bu məsələ təxirəsalınmaz problem kimi davam etdirilməlidir.

7. İqtisadi rayonun 520914 hektarı, suvarılan sahələrin (742193 ha) 70 %-i drenləşdirilmişdir. Salyan və Neftçala rayonlarında suvarılan sahələr demək olar ki, drenajla tam təmin olunsa da, qalan rayonların suvarılan sahələrinin drenləşməyə daha çox ehtiyacı vardır.

8. Araşdırmalar belə nəticə çıxarmağa əsas verir ki, iqtisadi rayonun torpaqlarından daha səmərəli istifadə edilməsi üçün mövcud kollektor-drenaj şəbəkələrində əsaslı işlər aparılmaqla torpaqların meliorativ vəziyyətinin yaxşılaşdırılması tələb olunur. Həyata keçirilməsi tələb olunan meliorativ tədbirlərin həcmindən asılı olaraq rayonlar üzrə bu işlər mərhələli şəkildə görülməlidir. İlk olaraq Kürdəmir, Zərdab, Yevlax, İmişli, Bərdə və Biləsuvar rayonlarında, ikinci mərhələdə Ağcabədi, Ucar, Ağdaş, Beyləqan və Göyçay rayonlarında, üçüncü mərhələdə isə Hacıqabul, Saatlı, Sabirabad, Salyan və Neftçala rayonlarında meliorativ tədbirlər həyata keçirilməlidir.

İstifadə olunan ədəbiyyat :

1. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları. Bakı: 2013-2019-cu illər.
2. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi. Azərbaycanda ətraf mühit. Statistik məcmuə. Bakı-2019, 140 səh.
3. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi. Azərbaycanın kənd təsərrüfatı. Statistik məcmuə. Bakı-2019, 642 səh.
4. Azərbaycan Meliorasiya və Su Təsərrüfatı ASC-nin, “Hidrogeoloji-meliorativ Xidmət İdarəsi”nin 2019-cu il üçün kadastr məlumatları.
5. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi. Azərbaycanın ərzaq balansları. Statistik məcmuə. Bakı-2019, 92 səh.
6. Məmmədov Q.Ş. Azərbaycanın torpaq ehtiyatlarından səmərəli istifadənin sosial – iqtisadi və ekoloji əsasları. Bakı, “Elm”. 2007. 856 s.

7. Məmmədov Q.Ş. Azərbaycanda aqrar islahatlar: tənəzzüldən ərzaq təhlükəsizliyinə doğru., Azərəşr, Bakı-2011, 352 səh.

8. Quliyev R.M. Torpaq bazarı və torpaq ehtiyatlarının idarə edilməsi. Bakı: “MBM”-2008, 280 səh.

9. Sadıqov A., Xəlilov İ. Ekologiya və ətraf mühitin mühafizəsi., Bakı: 2009, 650 səh.

СОСТОЯНИЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЕДИНОГО ЗЕМЕЛЬНОГО ФОНДА ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЙОНА АРАН

Резюме: В статье проанализировано состояние использования земельного фонда экономического района Аран, на основе собранных материалов по качеству земель, посевных площадей сельскохозяйственных культур, их урожайности и показателей характеризующих эколого-мелиоративное состояние земель.

Ключевые слова: орошаемые земли, плодородия почв, технические культуры, урожайность, засоление, грунтовые воды, эрозия.

THE STATE OF USE LAND FUND OF THE ARAN ECONOMIC REGION SINGLE

Summary. The article analyzes the use of the land fund of the Aran economic region of the republic on the basis of materials collected on indicators characterizing the land fund, soil quality, sown area of agricultural crops, productivity, ameliorative and ecological condition of lands.

Keywords: land fund, sown area, soil fertility, productivity, salinization, drainage, erosion.

Redaksiyaya daxil olma: 27.11-2020-ci il

Təkrar işlənməyə göndərilmə: 04.12-2020-ci il

Çapa qəbul edilmə: 10.12-2020-ci il